

- **Mercè Argemí Relat**
AA. VV., Assumpta Muset, coord.,
La Casa Duran del Pedregar
- **Angel Duarte**
Jordi Serrano i Blanquer,
Joan Salas Anton
- **Montserrat Llonch Casanovas**
Josep M. Benaul, Esteve Deu, Jordi Calvet,
Cent vint-i-cinc: De la creació de la Cambra de Comerç a l'etapa democràtica (1886-1986); Història de la Cambra de Comerç els darrers 25 anys (1986-2011)
- 276 • **Cesc Prat Fernàdez**
Lluís Fernàdez, Josep Ibars, Manel Segura,
100 anys d'excursionisme a Sabadell, 1908-2008
- **Genís Ribé i Monge**
La repercussió dels 50 anys de la riuada de 1962:
noves publicacions
- **Joel Sans Molas**
Xavier Vinader i Sánchez,
Quan els obrers van ser els amos: una setmana de vaga general política a Sabadell el febrer de 1976

AA. VV., Assumpta Muset, coord.,
La Casa Duran del Pedregar,
Sabadell: Museu d'Història de Sabadell:
Ajuntament de Sabadell, 2012, 98 p.

La col·lecció dels “Quaderns de Patrimoni” que s’edita des dels Museus Municipals de Sabadell s’amplia amb un onzè volum, una nova monografia sobre un dels elements patrimonials de més rellevància històrica de la ciutat: la Casa Duran del Pedregar.

És, en conjunt, una excel·lent mostra de bones pràctiques: el quadern esdevé un punt final d’un llarg procés per tal de recuperar la Casa Duran, que ara s’obre a la ciutadania amb la monografia corresponent; ahora ofereix un estudi cobert des de diferents disciplines per explicar la història de la família i de l’edifici i el seu procés de recuperació, rehabilitació i posada en valor. Un conjunt d’aportacions de rigor i de gran interès escrites per professionals de diferents àmbits, que junts fan multiplicar l’efecte dels resultats.

La historiadora Assumpta Muset fa la presentació del volum. Ella ha estat la investigadora que més recentment ha posat al dia la història de Sabadell en època moderna. Amb l’exposició permanent que va comissariar al Museu d’Història de Sabadell amb el títol “Manufactura i menestrals. Sabadell del

segle ^{xvi} al ^{xviii}” i alguns treballs derivats, ha omplert en bona part el buit historio-gràfic que hi havia de la ciutat en aquesta època encara després de l’excel·lent monografia *Sabadell. Memòries d’una vila*. En la presentació exposa l’objectiu i l’interès d’aquest quadern: donar valor a un dels principals elements patrimonials de la ciutat, un dels pocs exemples de casals urbans d’època moderna que es conserven a Catalunya, per mitjà de l’arqueologia, de la documentació escrita i dels elements constructius i decoratius, de manera que podem conèixer, per mitjà de l’edifici, la història d’una família en el context social, polític i econòmic de la vila on va viure.

L’historiador Pere Roca i Fabregat enceta les aportacions amb un estudi de l’origen i l’evolució de la família Duran del Pedregar. Una excel·lent memòria del recorregut d’una nissaga que arriba a la vila de Sabadell a l’inici del segle ^{xv} i, des d’aleshores, consolida progressivament la seva significació social per mitjà d’estratègies matrimonials, d’ampliació del patrimoni immoble i d’orientació de la seva activitat econòmica, des de la dedicació agrícola, a la drapera i fins i tot a la producció cotonera i de sabó. També recull la seva rellevància social a través dels llocs que van ocupar en l’administració local i en les principals institucions religioses. Un

treball ben travat que combina les fonts documentals i la informació obtinguda dels estudis de l’edifici per anar desgranant la història d’èxit de la família en el context de la vila moderna a partir de la bona gestió dels seus capitals immobiliaris i de l’adaptació a les oportunitats de negoci, èxit que decau a partir de la segona meitat del segle ^{xix} quan, segons l’autor, per als Duran “el seu món, a Sabadell, ja havia passat”. Pere Roca és un bon coneixedor d’aquest context i, mitjançant els Duran del Pedregar, fa un magnífic retrat de la societat de l’època moderna.

A continuació, en el segon capítol, Assumpta Muset explica els moments que marquen els principals canvis en l’edifici pairal dels Duran al Pedregar. Com Pere Roca, la historiadora encaixa perfectament referències documentals i anàlisi arqueològica, arquitectònica i artística per explicar l’evolució de l’edifici en els principals moments de creixement del patrimoni i la significació de la família i per entendre com l’afecten els canvis d’orientació dels negocis familiars. Muset precisa com es va produir la primera concentració de solars i edificis i les dates de construcció del gran casal pairal. N’explica els materials i les tècniques constructives utilitzades a cada època, des dels elements nobles reaprofitats de casals anteriors

a les noves llindes de pedra esculpida, les fustes i ceràmiques emprades i les peces de metall. A partir de la imatge fixa que dona de l’edifici l’inventari fet per la vídua de Joan Duran l’any 1629, Muset ofereix una passejada per tota la casa: descriu la planta original i la utilització de les diferents estances segons els usos que la família els dona a cada època segons l’orientació dels negocis. Àmbits laborals i residencials amb usos ben definits: des dels horts i espais per al bestiar, els cellers, la saboneria o el badigot, a l’estudi, la sala, la cuina, les cambres i la capella.

Muset explica les transformacions que es van fer a finals del segle ^{xviii} amb la voluntat d’ennobrir l’edifici, adaptar-lo a les necessitats dels negocis del moment, lligats sobretot a la producció vitícola (els cellers s’amplien amb cups i premses) i a la reconversió del tint en una saboneria. Pel que fa a la planta residencial, detalla com s’hi dona projecció exterior obrint balconades on hi havia finestres i s’adapta als estils decoratius del moment per tal de contribuir a la significació social que buscava la família a partir de l’ostentació, la demostració de la riquesa i el prestigi que l’acostava a les famílies de la noblesa local.

Entre els articles de Roca i Muset, unes quantes repeticions o redundàn-

cies, però el resultat, la història de la casa i de la família, en surt reforçat. També toca dir que es troba a faltar en els dos articles, i en la resta de l'obra, l'aparell crític amb les referències als documents que s'utilitzen en la recerca. Segurament no és decisió dels autors, que ja han demostrat a bastament la seva destresa com a historiadors, sinó de la coordinació de l'obra. Així el text resulta més amè, però els que ens interessem per les fonts, les trobem a faltar.

Santi Torras, historiador de l'art, continua les aportacions amb l'anàlisi dels objectes artístics que formaven part del patrimoni de la família. Amb prosa rica i generosa en matisos, Torras repassa en l'inventari del 1629 els béns mobles de la família Duran que podríem qualificar d'artístics o de luxe: alguns llibres, algunes pintures de petit format i un petit tresor de joies i objectes de metalls preciosos. En qualsevol cas, un aixovar auster d'acord amb el que és la família Duran: una família pròspera, però no pas noble, en una vila rural. Com diu Torras, la família mostra millor la seva prosperitat amb la magnificència del celler.

Un retaule, avui conservat a ca n'Ustrell, és la peça artística més singular que es trobava a la casa dels Duran. Torras el descriu magníficament i, a partir de comparacions, paral·lelismes i

anàlisi de possibilitats, fa una proposta agosarada de l'autoria. I acaba amb una curiosa referència al caràcter d'un dels membres més destacats de la nissaga, Feliu Duran, home de geni viu que, acusat de "beure's la sang dels pobres", s'enfronta a bastonades al seu acusador. Una peça més en el calidoscopi que ens ajuda a fer-nos una idea d'aquella gent i d'aquell temps.

A continuació Assumpta Muset exposa un tema antic i molt actual alhora: l'intent de l'ajuntament franquista de l'alcalde Marcet d'enderrocar l'edifici en nom del "progrés" de la ciutat –bàsicament per afavorir el trànsit rodat, cada cop més abundant–. Una campanya ciutadana, encapçalada per diverses personalitats i representants de les principals institucions culturals del moment, va poder aturar el projecte urbanístic, que preveia l'enderroc de la Casa Duran.

Algunes reflexions: el valent paper de persones com Lluís Mas, director del Museu de la Ciutat, que, tot i acabar expeditat, va exercir la seva tasca fins al final. O bé el paper dels mitjans de comunicació en la campanya, tant com a instrument en mans del poder local, com va ser altre cop el *Diari de Sabadell*, o bé com a veu dels defensors de la preservació de la Casa Duran. Tot plegat, uns fets que recorden massa la tonada de situacions recents! També la impor-

tància del reconeixement de l'edifici com a element d'interès patrimonial, donat finalment l'any 1958 quan va ser declarat Monument Històricoartístic pel Consell de Ministres, com a motiu definitiu per la seva preservació. És precisament per això que calen els catàlegs i plans especials: per conservar aquell patrimoni que ens han llegat, que compartim i que ens identifica com a comunitat i que hem de traspasar a les generacions futures en les millors condicions.

La narració dels fets resulta un altre retrat de la vila de Sabadell, ara ja ciutat i ben entrat el segle xx. Mitjançant la Casa Duran i del seu procés de salvament, coneixem les aspiracions i els debats de polítics i ciutadans. En joc, el model de ciutat. Per sort, un cop més va guanyar la tenacitat i el seny dels qui no busquen l'enriquiment ni la vanaglòria pròpia, sinó el bé per al futur de la comunitat fonamentat en el respecte al passat.

Les aportacions finals són una bona explicació tècnica del procés de recuperació de la Casa Duran endegat a partir del 2002, quan va passar a titularitat municipal. El treball acurat de recerca documental, fotogràfica, arqueològica i tècnica ha permès arribar a l'excel·lent resultat de la restauració de l'edifici, interior i exterior, que permet explicar-ne

les parts i els moments històrics més rellevants. I l'adaptació dels espais per aconseguir els requisits actuals per edificis oberts al públic. Tot un repte.

Isabel Argany explica els diversos canvis de mans pels quals passa l'edifici des de l'any 1991 i com el 2002 hi entra en joc el Museu d'Història, amb la redacció del projecte museogràfic per a la Casa Duran, on s'establien els criteris de rehabilitació i la nova proposta d'ús.

El mateix any 2002 s'inicien les obres per refer els despropòsits d'intervencions anteriors i aconseguir els principals objectius: adaptar l'edifici a l'ús públic, mostrar l'evolució de la casa i de la família que hi va viure al llarg de cinc-cents anys i recuperar al màxim la imatge de la casa dels segles XVIII i XIX. Argany descriu acuradament les diferents intervencions en cada planta que permeten fer-nos una bona idea de la magnitud de la intervenció. Per aconseguir els resultats desitjats calia una orientació clara i tenaç dels treballs. Una bona mostra de la tasca inestimable que es fa des dels museus de la ciutat!

A continuació, Susanna Abad i Marta Maragall expliquen els treballs arqueològics realitzats per elles mateixes a la Casa Duran entre el 2002 i el 2003, després d'unes campanyes prèvies, els resultats de les quals encara

són inèdits. Les autores expliquen com l'arqueologia permet ampliar la informació obtinguda de les fonts escrites i acotar en l'espai les infraestructures construïdes en diferents moments segons l'orientació productiva. Una bona mostra de descripció tècnica acompanyada de planimetries i fotografies que il·lustren l'explicació.

Rudi Ranesí exposa el procés de restauració de les pintures murals a partir de tècniques actuals que permeten observar les diferents capes de pintura enteses com un procés i sense desmerèixer ni destruir les més recents i sense reproduir de nou ni falsejar el que s'havia destruït. El resultat de la seva feina en la campanya de restauració que dura des del 2003 al 2006: la posada en valor d'un conjunt pictòric molt rellevant, ressò de la importància assolida per la família. L'anàlisi de les pintures a les parets i als sostres ha permès descobrir les tècniques pictòriques utilitzades i fer-ne una restauració al màxim de respectuosa, però l'autora també descriu els diferents motius i llenguatges emprats segons les cambres. Colors vius, reproducció de sanefes i falses arquitectures, marbrejats als arrambadors, falses motllures, elements florals i escenes de figures humanes... un conjunt esplèndid i gens freqüent, tal com mostren les imatges que acompanyen el text.

I finalment Roser Enrich, conservadora dels museus municipals, explica el procés de restauració dels elements decoratius i funcionals de la casa fets de diversos materials i amb diverses tècniques. Enrich explica les tècniques emprades i les tasques realitzades en la recuperació dels elements de fusta, tant dels constructius com dels mobles –elements de la fàbrica de sabó i del celler–, també dels elements arqueològics relatius a la fàbrica de sabó –construïts i metàl·lics–, dels objectes de roba com les cortines de la sala noble i de les peces ceràmiques: els singulars socarrats del ràfec de l'escala i els revestiments de rajola decorativa. L'aplicació d'un conjunt de tècniques específiques per cada material per tal de restituir a l'edifici la major part dels elements que el van caracteritzar en els diferents moments.

Totes aquestes aportacions, doncs, formen un calidoscopi per mostrar la recuperació d'un edifici i, a través seu i de la família que hi va viure, conèixer el Sabadell d'època moderna: una vila petita que a mitjan segle XV estava en plena crisi demogràfica i econòmica i que comença un imparable creixement mercès a la intensificació de la producció agrícola i a la dedicació drapera i manufacturera.

El present quadern té un antecedent que representa una ajuda ines-

timable: el *Catàleg del fons Duran del Pedregar de Sabadell (1273-1912)*, coordinat per Jordi Torruella i editat dins la col·lecció “Eines d’Arxiu” de l’AHS. Tant la precisa i sempre amena aportació d’Esteve Canyameres per posicionar la família Duran del Pedregar en el context local de l’època, com la descripció i sistematització del contingut dels fons documentals faciliten enormement tota la recerca posterior. Aleshores es deia que la publicació del fons documental tancava simbòlicament la “llarga etapa de recuperació del patrimoni Duran, tant en l’àmbit arquitectònic com documental”. Però amb el present quadern potser és ara quan toca dir que es tanca simbòlicament un cicle.

Potser manca encara, però, treure més suc de la documentació de què disposem. Com proposava Esteve Canyameres en l’estudi introductori al Catàleg dels fons (2003, p. 21), “el fons documental... ultrapassa l’àmbit estrictament familiar i local”. Ara cal avançar en la “història gran” que es pot fer a partir d’aquí i posar la vila de Sabadell en el seu lloc dins l’època moderna del país. Aquest nou quadern de patrimoni hauria de ser una aportació a aquest objectiu.

Sigui com sigui, la publicació del quadern número 11 és, en definitiva, una bona notícia, ja que, com deia, tanca un cicle difícil, però amb final d’èxit. Alhora,

demostra que la capacitat productiva de la historiografia local continua activa i amb uns excel·lents resultats i que des dels Museus de Sabadell es continua duent a terme una magnífica tasca de recerca i de promoció del patrimoni de la ciutat.

Però queda encara feina a fer: cal obrir definitivament les portes del monument a la ciutadania. Cal treure’n el màxim rendiment cultural, educatiu i social. Cal encara fer més viu aquest patrimoni, no tan sols com un escenari fastuós per a actes de protocol, sinó com una porta oberta a la ciutat, per entendre la seva pròpia història.

Mercè Argemí Relat

Jordi Serrano i Blanquer,
Joan Salas Anton,
Barcelona: Fundació Roca i Galès,
Valls: Cossetània, 2011, 87 p.

SALAS ANTON, AL SEU LLOC

Hi ha figures històriques que per les raons que siguin resten de forma injusta en el racó de les andròmines mig inadvertibles. Sovint, que no sempre, passa perquè no encaixen en les narracions que de l’ahir més o menys recent han esdevingut hegemòniques en la comunitat de la qual, quan foren vives, formaren part destacada. Quan això passa el que queda amagat no és, només, un fil biogràfic o una vida concreta, sinó tot un seguit de projectes polítics, culturals, socials i econòmics que tal vegada no acabaren triomfant, però que en el seu context històric foren determinants o, si més no, fortament, i legítima, competius.

Em dispensaran aquesta mena d’exordi inicial en el que vol ser un comentari, i una recomanació a la lectura, del llibre que Jordi Serrano ha dedicat a la figura de Joan Salas Anton. El treball és modèlic i recupera els trets essencials de la trajectòria d’algú que es pot caracteritzar, sense exagerar, com a “sociòleg, polític, advocat, maçó, llerrouxista, cooperativista, advocat laboralista, regidor, diputat, socialista, lliurepensador,

periodista, publicista, etc.". Una trajectòria complicada, com gairebé totes les històries de vida llargues en l'espai públic. Sobretot quan parlem d'existències compromeses a contracorrent i en temps accelerats i inestables. Salas Anton no fou, crec que queda clar –en cas contrari figuraria en la llista de manera realçada–, un nacionalista català. De fet, no fou ni tan sols un catalanista. No ho era en un temps en què –sembla una collonada però estem en un altre, de temps, en què l'aclariment és requerit– ser català, genèricament d'esquerres, interessat en el progrés moral i material del seu poble no significava, necessàriament, ser-ne, de catalanista.

Nascuda d'un avatar relativament excepcional –la troballa per part d'un Serrano, jove cambrer d'un parell de diplomes de Salas amagats rere una nevera al restaurant de la Cooperativa la Sabadellenca–, l'afecció de l'autor del volum va tenir, al final, cabuda en una primera versió en aquesta biografia publicada dins la Col·lecció Cooperativistes Catalans tan curosament dirigida per l'historiador vallenc Antoni Gaval·là. Estem, atenent les consideracions fetes fins ara, davant d'un genuí rescat del l'oblit.

Hereu d'un llinatge de fabricants sabadellencs que enfonsa les seves arrels, com a mínim, en el segle XVIII, Salas

Anton va néixer a Sabadell en unes setmanes, pel juliol de 1854, en què la revolució s'estenia per tot Espanya i s'obria l'anomenat Bienni Progressista. La seva mort té lloc a finals de febrer de 1931, setmanes, gairebé dies, abans que es proclamés la segona de les repúbliques. La cronologia abraça, doncs, els temps del Sexenni Democràtic i de la primera Restauració, els moments complicats de l'emergència de la política de masses i dels intents, reeixits o no, de democratització, els instants de les lluites socials de principis del Nou-cents –de la vaga general de 1902 a la de 1917, tot passant per la Setmana Tràgica–, els anys de ruptura amb el liberalisme constitucional i l'adveniment de la primera de les dictadures que predominaren en la passada centúria. És a totes aquestes circumstàncies que Salas Anton va respondre amb energia i continuïtat en l'esforç. La família, de "l'emergent burgesia revolucionària", en paraules de Serrano, va condicionar, amb tota seguretat, les opcions polítiques del jove Salas. Aquestes es concretaren, com s'explica sintèticament i clara a la biografia, en l'adscripció en els rengles del qui seguien Nicolás Salmerón, un dels expresidents del poder executiu de la fallida Primera República. Salas s'hi involucrà des del mateix moment que aquest reprèn l'activitat pública a l'interior del país, pels volts del 1882.

És, com queda clar en el volum, des d'aquesta primerenca condició republicana i atesa l'experiència concreta de les lluites polítiques i socials del seu temps, del combat contra les lògiques d'exclusió i de dominació, que el sabadellenc Salas s'implicà en les successives iniciatives i condicions abans relacionades. Destaca en el llibre, per la connexió entre biografia i la finalitat de la col·lecció, la cura amb què Serrano analitza les tasques relacionades amb l'àmbit educatiu, la promoció d'escoles lliures que relliguen, en un contínuum no exempt de tensions, els treballs de la Institución Libre de Enseñanza amb els iniciatives resoltament laïcistes de l'Escola Moderna. L'autor en reconstrueix la complexitat de les xarxes de relacions i el protagonisme de figures tan rellevants en els combats emancipadors de la segona meitat del vuit-cents com la mestra, i dona lliure, que fou Isabel Vilà.

Sens dubte, és el terreny del cooperativisme com a estratègia de superació de la condició subalterna del modern obrer el que resulta afavorit per l'interès de Serrano, com en vida ho fou per a Salas Anton. Salas és el fundador, el 1881, de la cooperativa La Sabadellenca i acaba essent peça clau en la construcció del moviment cooperatiu català i més allà: figura de referència per als

cooperativistes de la Unión Fraternal Minera de Torredonjimeno (Jaén), de la Cooperativa Flor de Mayo de Jerez de la Frontera, de la cooperativa de Azuaga (Badajoz); home a qui demanen consell des de Lorca, Logronyo o Ortuella, de la mateixa manera que li'n reclamen des de Sant Llorenç Savall o Sant Fruitós de Bages. Encara més, Salas és una peça clau de la federació cooperativista catalano-balear i un dels principals dirigents de l'Alliance Coopérative Internationale.

La pregunta que es formularà probablement un lector encuriósit és el perquè de l'oblit que comentàvem en encetar aquestes ratlles, si ens trobem, al capdavant, davant d'un català universal. Bé la resposta ja l'hem donat, també. Salas Anton, home forjat en les lluites del segle XIX, entenia que la seva pàtria i la seva llengua pública, aquella amb la qual s'havien de resoldre les grans qüestions pendents –la política, la social–, era l'espanyola. Ho va dir a Sabadell i ho va dir al parlament de Madrid. No li ho perdonaren mai. Com tampoc el fet que en el darrer tram de la seva vida, i a fi de potenciar les polítiques d'habitatge obrer, cooperés amb el directori de Miguel Primo de Rivera.

No fou, és clar, l'únic català que hi col·laborà. Alguns, fins i tot, l'animaren a prendre les regnes del poder a la tar-

dor de 1923. Però Salas arrossegava, a més, el llast de situar-se a contracorrent del catalanisme, d'haver-lo combatut, pel que entenia raons de classe, en els anys anteriors.

Al capdavant, una manifestació de la complexitat del nostre passat. Una complexitat que no té cabuda en les mirades durament teleològiques. Que no són, afortunadament, les de Jordi Serrano. Home lliure i historiador competent, que aconsegueix, en aquesta biografia, de posar les coses al seu lloc.

Àngel Duarte

Universitat de Girona

Josep M. Benaül, Esteve Deu,
Jordi Calvet,

Cent vint-i-cinc,

Sabadell: Cambra Oficial de Comerç
i Indústria de Sabadell, 2011.

Les institucions són un àmbit analític fonamental per estudiar l'evolució socioeconòmica i política d'una societat, atès que és un escenari idoni per copsar el mutu procés d'adaptació que es retroalimenta: de quina manera la institució intenta donar resposta als nous reptes que es formulen i com la realitat socioeconòmica va canviant el perfil i la funcionalitat de la mateixa institució.

Quan el punt de mira és el districte industrial vallesà, del qual Giacomo Becattini destacava el paper del conglomerat d'institucions que integra, encara més. Com tota institució arrelada al districte industrial es crea per a uns determinats objectius a fi de desenvolupar tot un seguit d'iniciatives que permetin la cooperació i la competència entre les empreses entorn d'una activitat econòmica especialitzada. El districte industrial llaner de Sabadell-Terrassa ha gaudit en el decurs de la història de tot un seguit d'institucions econòmiques, socials, polítiques, financeres i culturals que li han configurat una identitat pròpia. La Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell n'és un cas em-

blemàtic. D'aquí que sigui benvinguda la iniciativa de la Cambra per fer balanç de la pròpia trajectòria amb motiu dels seus 125 anys.

El llibre descriu el desenvolupament de la Cambra durant la seva llarga història a fi de donar testimoni explícit de la seva tasca de servei i suport al teixit empresarial de Sabadell i al seu territori. L'estructura de l'obra consta de tres parts diferenciades, de similar extensió, amb un format original que engloba dos llibres en un volum. En l'anvers del llibre podem localitzar una reedició del llibre del centenari de la institució (1886-1986) i en el revers ens detalla la història de la Cambra de Comerç durant els darrers 25 anys (1986-2011). I en tercer lloc, la part central del llibre conté informació annexa complementària, que consta de gràfics, fotografies, quadres estadístics i d'altres documents que mostren aspectes clau de la seva història.

El llibre del centenari editat l'any 1986 s'anomena "De la creació de la Cambra de Comerç a l'etapa democràtica" i és a càrrec de tres reconeguts historiadors sabadellencs, especialitzats en l'àrea de la història econòmica, Josep Maria Benaül, Esteve Deu i Jordi Calvet. Partint d'un apartat on es detalla el procés de creació de la Cambra, el text que ve a continuació està estructurat en di-

ferents períodes històrics, cada un dels quals conté una introducció contextual sobre la situació econòmica de Sabadell, la vida interior de la cambra, la seva actuació en matèria política i econòmica i el seu paper en la vida ciutadana.

J. M. Benaül explica com la Cambra es va crear l'any 1886, coincidint amb uns anys de gran proliferació de les institucions pròpies del districte llaner (la creació de l'Ateneu, Banc Sabadell, La Cooperativa la Sabadellenca, entre d'altres, i la refundació del Gremi de Fabricants de Sabadell), que seguí a la concessió del títol de ciutat a Sabadell l'any 1877.

El Reial Decret de 9 d'abril de 1886 el govern espanyol donava pas a la creació de Cambres de Comerç, Indústria i Navegació en determinades poblacions com a organismes consultius en temes de la seva competència. L'oportunitat va ser aprofitada i sota el patrocini del Gremi de Fabricants de Sabadell, entitat que agrupava els principals industrials de la ciutat, es creà la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Sabadell. Inicialment, la identificació entre el Gremi i la Cambra fou absoluta, per la qual cosa quedà associada a la defensa dels interessos dels industrials de la indústria tèxtil llanera sabadellenca.

La Cambra, com a organisme consultiu de les reformes aranzelàries, aviat

s'erigí com a defensora del proteccionisme, a fi d'implantar un sistema aranzelari a Espanya que protegís la producció espanyola de la competència estrangera i així capgirar la tendència de rebaixes aranzelàries decretades des de l'any 1877. Els seus primers presidents, Josep Antoni Planas Borrell i Joan Sallarès i Pla, tingueren un paper actiu a Madrid en les converses preliminars que conduïren a l'aranzel proteccionista de 31 de desembre de 1891.

A "De la crisi del canvi de segle a la Segona República", Esteve Deu constata els canvis de l'entitat, que comença a perfilar una identitat pròpia a partir de la progressiva desvinculació del Gremi. En el nou reglament de 1912 s'aprecià una diversificació en la composició de la Junta Directiva, mentre que començà a gaudir d'independència econòmica, ja que passà a finançar-se mitjançant les quotes dels seus afiliats.

Durant el primer terç del segle xx, la Cambra va créixer en nombre d'afiliats i expandí les seves activitats. La institució es mantingué fidel a la seva voluntat de no intervenir activament en la vida política, però la intensitat dels fets històrics del període no sempre ho van fer viable. El seu objectiu principal es concentrà activament en la defensa de la producció local, sobretot en la política comercial de caire proteccionista, en la ferma

oposició, un augment de la pressió fiscal de les empreses o bé manifestant la necessitat d'una millora del transport i les comunicacions. En aquest període es féu més evident l'interès de la Cambra per projectar cap enfora l'aparador de la producció sabadellenca, en promoure la seva participació en fires de caràcter nacional i internacional, com la de 1929. Sovintejaren les activitats de la cambra en l'elaboració d'informes comercials, en la creació de delegacions comercials a diferents països, tot mantenint una bona relació amb d'altres cambres i d'altres entitats econòmiques espanyoles.

Més enllà de la vida econòmica espanyola, la institució es va anar implicant cada vegada en la vida social de Sabadell, tant pel que fa a donar suport a la dotació d'infraestructures bàsiques, com a abonar la patronal en els conflictes socials o bé oferint suport econòmic a obres socials.

A "De la guerra civil a la democràcia", Jordi Calvet descriu com durant l'autarquia franquista les cambres no són dissoltes, malgrat l'obligatorietat de manifestar-se afectes al Movimiento Nacional. La Cambra de Sabadell encetà la nova etapa gràcies a un crèdit del Banc Sabadell. L'intervencionisme franquista generà una gran activitat administrativa i els esforços s'encaminaven a resoldre els proble-

mes del transport, les comunicacions, així com a mitigar les repercussions de les restriccions elèctriques. En definitiva, es tractà de moderar l'aplicació de determinades mesures de política econòmica sempre que fos possible.

A partir de la dècada dels anys cinquanta, el ple de la Cambra s'ajustà a la diversificació industrial, donant major representativitat a la indústria metal·lúrgica sabadellenca, a la qual adreçà esforços per potenciar exportacions a partir de l'operació M. Des de l'any 1962 es fa efectiu el canvi de la seu de la institució al carrer d'Alfons XIII, que donà cabuda a un marc d'actuacions més ampli. Malgrat seguir priorititzant l'actuació en l'àmbit del comerç exterior, també va promoure la creació de noves institucions de representació empresarial i de tipus logístic alhora que ampliava els seus contactes amb les cambres estrangeres. A partir d'aleshores s'activà una major implicació per millorar el dèficit d'infraestructures existents al territori.

Durant la transició democràtica, la Cambra seguí les negociacions a l'entrada d'Espanya a la CEE i es centrà a donar suport a l'exportació, a la creació de serveis a les empreses i al comerç local en el marc d'una ciutat industrial que s'encaminava cap a la ciutat de serveis.

El segon llibre que recull l'obra és la història de la Cambra durant els darrers 25 anys i està escrita per Jordi Calvet. El text presenta una extensió molt similar a l'anterior, però amb un format renovat. D'entrada, es retrata l'evolució econòmica del món entre 1986 i 2011 fent un enfocament des de la realitat mundial, la catalana, fins a la sabadellenca. A continuació es fa una breu aproximació a les presidències de la institució. Els quatre apartats següents tracten de manera temàtica dels marcs d'actuació de la Cambra i en destaquen les activitats més rellevants. En el primer s'ocupa de la remodelació del territori, les comunicacions i les infraestructures, on es posen en relleu els esforços de millorar el transport terrestre i ferroviari a partir de la Tricameral (la unió de les Cambres de Manresa, Terrassa i Sabadell), l'articulació dels polígons industrials i la dotació de serveis i infraestructures com l'aeroport de Sabadell. El segon apartat temàtic és l'activitat de la Comissió d'indústria, comerç i serveis, on es posa en relleu el pes creixent de preocupacions relacionades amb la terciarització del territori, cosa que afecta tant el seguiment dels plans d'urbanisme com els horaris comercials. El tercer i quart apartats temàtics s'ocupen dels elements clau del marc d'actuació de la cambra: el comerç

exterior i la formació. La continuïtat de les activitats de la Cambra a facilitar la normalització del comerç exterior vers la internacionalització ha permès esdevenir un centre de referència, amb intervencions com la col·laboració amb el COPCA, la creació d'una delegació a la Xina i l'assessorament i ajut a les empreses exportadores. En el capítol formatiu, la millora de les tecnologies d'informació i comunicació han estat un eix prioritari, amb iniciatives docents de gran acceptació entre els seus afiliats. El text es clou amb una reflexió final sobre la situació de la Cambra en la conjuntura de l'any 2011, en què la necessitat d'ajustar-se als nous reptes requeria replantejar la prioritització de les seves funcions i actuacions.

El llibre mostra la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Sabadell com a actor que va eixamplant funcions i va guanyant personalitat en el decurs de la història. Però sobretot narra l'interès de la institució per contextualitzar la seva actuació en funció de les circumstàncies i sobretot la seva capacitat d'adaptació als canvis experimentats a llarg termini.

Malgrat la coincidència temporal amb el llibre commemoratiu del Gremi de Fabricants de Sabadell (2009), el resultat d'aquesta obra no n'és una rèplica com tampoc ho era el seu ob-

jectiu. És una celebració efectiva, però molt més modesta, que queda lluny en profunditat i anàlisi del llibre anterior. Ara bé, en ambdós casos planeja la sensació d'incertesa institucional futura i la voluntat de fer balanç. En el cas de la Cambra, la proposta neix en un moment crític per a la institució, en què hi ha un canvi radical en el funcionament, motivat per la nova normativa de 2010, que afecta el seu finançament. Quan la cruïlla de camins crea incerteses, no hi ha res millor que mirar el sender transcorregut per esbrinar i reafirmar la millor opció de futur.

En definitiva, l'obra s'emmarca en uns temps de proliferació dels estudis històrics d'institucions econòmiques sabadellenques (Gremi de Fabricants de Sabadell, Caixa d'Estalvis de Sabadell, CASSA) i d'alguns sectors industrials força oblidats fins ara (com Sabadell Asseguradora SA, història de la indústria metal·lúrgica sabadellenca), que, en un futur no gaire llunyà, ha de permetre als investigadors aprofundir en un dels factors clau de singularitat de la configuració del districte industrial vallesà: la dotació d'una xarxa d'institucions pròpies i llurs interaccions entre empreses, agents socials i comunitat.

Montserrat Llonch Casanovas

Lluís Fernàndez, Josep Ibars, Manel Segura,
100 anys d'excursionisme a Sabadell, 1908-2008,
Sabadell: Unió Excursionista de Sabadell, 2014, 400 p.

285

Finalment s'ha publicat un llibre que ens havien promès fa anys. Es tracta de *100 anys d'excursionisme a Sabadell. 1908-2008*, de Lluís Fernàndez—el redactor principal i responsable de l'edició—. Josep Ibars i Manel Segura, editat per la Unió Excursionista de Sabadell (UES) a les acaballes del 2014. Dic finalment, perquè aquesta és la publicació que clou el centenari que la ciutat va celebrar l'any 2008 per commemorar que 100 anys abans s'hi havia fundat la primera entitat excursionista sabadellenca i vallesana: el Centre Excursionista del Vallès, de la mà de Joan Montllor i Pujal. El volum ha vist la llum sis anys més tard, però l'espera ha valgut la pena.

Aquest retard es deu a tres motius. En primer lloc, a un canvi de parer enmig del procés de redacció. En principi, el treball s'havia d'estructurar en dues parts: una primera amb la simple transcripció dels *75 anys de l'excursionisme a Sabadell*, la història que Joan Alsina i Giralt va publicar el 1983, i una segona—d'elaboració pròpia— que havia de descriure la història de la UES, és a dir, del

1970 fins al 2008. Però a mitja feina els autors van considerar que el llibre quedaria molt descompensat i, afortunadament, van decidir d'elaborar el relat dels primers 75 anys de cap i de nou. El segon motiu de l'endarreriment és que els autors s'han estimat més cuinar el plat a foc lent, per minimitzar els errors que hi pot haver en una obra que repassa un període tan dilatat i en el qual apareixen tants noms propis i tantes dates i dades. En tercer lloc, el retard és també fruit de la crisi econòmica, que fins i tot ha fet perillar la publicació per manca d'ajudes externes a la UES. En la introducció Lluís Fernández i companyia confessen: "Poc ens imaginàvem, quan vàrem assumir el compromís de compilar aquesta història, la feinada que ens comportaria i el temps –anys– que trigariem a fer-ho". El resultat és un volum de 400 pàgines, il·lustrat amb 666 imatges, moltes de les quals provenen del fons de l'Arxiu Fotogràfic de la UES (AFUES).

L'objectiu del llibre és, segons els autors, "posar a disposició dels lectors les eines necessàries per poder confegir la història de la nostra entitat, entesa com el conjunt dels fets esdevinguts durant la seva existència. Una història d'un centenar d'anys, la de la Unió Excursionista de Sabadell". I afegeixen: "Hem fet una recerca de totes les ac-

tes que es conserven, de col·leccions de retalls de diaris, d'articles –també de diaris i de revistes–, de fotografies, de documents diversos de l'arxiu de la UES i, molt especialment, dels 500 butlletins publicats. També ens hem servit dels records personals, per mitjà d'entrevistes, i de la resumida història de Joan Alsina i Giralt *75 anys d'excursionisme a Sabadell*, que va escriure l'any 1983, amb motiu d'aquell aniversari". Per tant, la feina prèvia a la redacció ha consistit a fer un buidatge d'actes, diaris, butlletins i arxius.

L'estudi comença amb una breu introducció de set pàgines sobre l'excursionisme a Catalunya i a Sabadell. El segueixen dues parts ben diferents. La primera part consta de sis capítols, dedicats a les tres entitats que del 1908 al 1970 van protagonitzar l'excursionisme sabadellenc. És a dir, el Centre Excursionista del Vallès (CEV, 1908-1970), el Centre Excursionista Sabadell (CES, 1919-1970) i l'Agrupació Excursionista Terra i Mar (TiM, 1926-1970). Són tres entitats, cadascuna de les quals té dedicats dos capítols: un des del naixement fins al 1939 i un altre, del 1939 fins al 1970. Aquest tall en cada entitat palesa una vegada més com d'escriuidora va ser la guerra civil per a la població i per a les associacions del nostre país i com de diferent es va viure

en la postguerra. Acaba la primera part amb un capítol de cinc pàgines en què s'expliquen els ets i uts de la dissolució del CEV, el CES i el TiM per constituir la UES el 1970.

D'altra banda, la segona part del llibre es dedica a descabdellar la història de la Unió Excursionista de Sabadell, l'associació que es va constituir el 1970 després de dissoldre el CEV, el CES i el TiM, la qual és hereva de les tres entitats precedents. Consta de quatre capítols, cadascun dedicat a una dècada: 1970-1980, 1980-1990, 1990-2000 i 2000-2008. El fet d'acabar el relat el 2008 podria sorprendre, però queda justificat amb l'objectiu del llibre emmarcat en el centenari. Tanmateix, el colofó indica que la redacció de l'obra es va tancar al final del 2012 i la impressió, al desembre del 2014.

Observant l'índex sobta que hi hagi un tractament tan diferent de les quatre entitats: dos capítols per a cada una de les tres entitats d'abans del 1970 i un capítol per a cada dècada de la UES. No obstant això, aquesta diferència no dificulta gens la lectura, per tal com les entitats es tracten de la mateixa manera. És a dir, per a cada una hi ha les mateixes constants: com es va constituir, les seccions que ha tingut, els personatges traspassats més rellevants que n'han format part,

LA REPERCUSSIÓ DELS 50 ANYS DE LA RIUADA DE 1962: NOVES PUBLICACIONS

287

el palmarès esportiu, etc. A més, cal valorar que és molt millor això que no pas que la història de l'excursionisme del 1908 al 1970 no s'hagués elaborat i s'hagués senzillament transcrit el text de Joan Alsina com s'apuntava al començament d'aquesta ressenya. D'una banda, perquè el text de J. Alsina tenia 32 pàgines, mentre que aquí en dediquen 167 a parlar dels primers anys d'història de l'excursionisme. D'altra banda, perquè el buidatge que s'ha fet dels anys més allunyats cal valorar-lo molt positivament.

En el llibre hi ha un clar predomini de les activitats culturals i socials –en ocasions amb massa detall, fins i tot– per damunt de les esportives, quan la UES té un palmarès esportiu impressionant. Això pot ser degut al fet que els autors són més amants dels aspectes culturals, històrics i socials que no pas dels esportius. Hi ha mancances, algunes degudes als interessos personals dels autors, d'altres perquè no hi ha documentació i alguna per falta de perspectiva històrica. Per exemple, es passa de puntetes sobre la iniciativa municipal de situar el zoo de Barcelona al rodal de Sabadell. Però, en conjunt, es tracta d'un llibre que aporta molta informació i que és amè i rigorós. Com a punts forts té l'encert de publicar les biografies i fotos dels personatges desapareguts

més rellevants i el fet de tenir diferents nivells de lectura, amb taules amb diferents rànquings esportius, il·lustracions i cronologies dels fets destacats.

“El text és més un recull de dades, sistemàtic i ordenat, que no pas una anàlisi dels fets esdevinguts”, diuen els autors. I és així: una relació de noms propis, dates imatges, gràfiques i records recollits per les persones que més els poden interpretar pel fet que són socis estudiosos de la UES. Un material magnífic que pot servir, si escau, per a una anàlisi més acadèmica.

Cesc Prat Fernàndez

L'any 2012 es van commemorar els 50 anys de la tragèdia de la riuada de 1962, i un bon nombre de poblacions del Vallès van programar tot un seguit d'activitats memorialístiques, actes d'homenatge, exposicions, conferències, tertúlies, taules rodones, itineraris, activitats didàctiques, etc. Fins i tot, un grup d'aquests municipis van tirar endavant un programa comú de divulgació històrica coordinada d'aquesta commemoració, sota el lema de “La nit tràgica”, amb el suport de la Diputació de Barcelona: Cerdanyola del Vallès, Montcada i Reixac, Ripollet, Rubí, Sabadell i Terrassa.

Una altra conseqüència d'aquesta commemoració va ser, com és lògic, l'edició de noves publicacions, de formats diversos, que tornaven a tractar aquests fets sota noves perspectives d'anàlisi i explorant noves fonts arxivístiques.

Aquí es presenta una ressenya conjunta d'un total de set llibres (inclòs un petit opuscle i un llibre-DVD), tres dossiers monogràfics en publicacions de caràcter més general i dos documentals en format DVD. Aquest material audiovisual és, sens dubte, una aportació rellevant d'aquesta commemoració, fet que ha representat un recull d'entrevistes a una setantena de

testimonis en total, d'alt valor emotiu i d'aplec de fonts orals, d'una força evocativa prou significativa.

Llibres:

Ferran Sales Aige i Lluís Sales Favà, *La riuada de Franco. Pugnes polítiques, propaganda i corrupció en el context de les inundacions del Vallès (1962)*, Lleida: Pagès editors, 2012, 262 p.

El treball d'investigació que van fer Ferran i Lluís Sales durant més d'un any els va permetre aprofundir en els aspectes més polítics dels esdeveniments que se succeïren després de la riuada del setembre de 1962, un veritable magma de lluites polítiques, accions de propaganda, corrupció econòmica i conflicte d'interessos. Per a dur a terme aquesta tasca es van valdre del buidatge d'una sèrie d'arxius fins ara poc accessibles per als investigadors, com són l'Arxiu Montserrat Tarradellas de Poblet, l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona i l'Arxiu de Càritas Diocesana de Barcelona i Sabadell, entre altres.

Amb fonts arxivístiques d'aquesta rellevància i amb igualment un munt de testimonis orals recollits en els darrers anys per aquests investigadors, han estructurat un renovat discurs historiogràfic a l'entorn de la gran mobilització política que des del règim franquista es

produí per donar resposta a la tragèdia, així com el contrapunt de la reacció de la societat catalana a escala local i internacional.

Justament una de les grans aportacions d'aquest estudi és tota la documentació recollida sobre l'entramat polític i cívic que es bastí des de l'exili català per donar resposta a les inundacions del Vallès, com també el paper que hi tingueren el president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, Josep Tarradellas, i la comunitat de monjos de Montserrat, més concretament.

El treball dels Sales analitza fil per randa el paper dels ajuntaments, dels seus alcaldes i de les organitzacions locals durant els dies i mesos posteriors a les inundacions, la reacció dels estaments i les organitzacions polítiques franquistes, l'organització i l'entrellat de la *Cuestación Nacional*, la resposta i les consignes del govern català d'en Tarradellas a l'exili, el cas de Rubí, les contribucions dels artistes a benefici dels damnificats (amb l'estudi concret del controvertit cas d'un quadre aportat per Pablo Ruiz Picasso), la corrupció en la distribució dels ajuts econòmics i de béns materials i les deportacions de persones al seu lloc d'origen.

És un llibre ben escrit, amb llenguatge planer, que en certs moments transpira passió, amb fragments que

desborden informació clarament exposada. El capítol en què es descriu el paper gairebé "revolucionari" de Ràdio Barcelona en els dies immediats a la catàstrofe, i l'empenta i professionalitat moderna per l'època del periodista Joaquín Soler Serrano, n'és un clar referent.

I també és un llibre que posa noms i cognoms i l'oportú context biogràfic a molts dels protagonistes d'aquests fets, que acosten el lector al moment, gairebé com si el poguessis viure, i que t'apropen a les actituds com si les poguessis percebre. El capítol amb el títol de la "Batalla del fang", en el qual es desgrana la lluita de poder per donar assistència als afectats, entre l'aparell del règim franquista (Govern Civil, Sección Femenina i Falange) i el voluntariat, els religiosos i les institucions locals, és paradigmàtic d'aquest bon text.

Jaume Valls i Vila, *La riuada de 1962.*

La catàstrofe que sacsejà la Terrassa invertibrada del franquisme,

Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2012, 228 p.

Com ens diu l'autor, el problema no va ser la inclemència del temps, del mal temps, sinó l'existència d'una "ciutat sense nom", farcida de cases d'autoconstrucció o, simplement bar-

raques, en paratges on no s'hi hauria d'haver construït mai: a la llera dels rius i de les rieres. I també d'una mala solució als problemes de la infraestructura de la ciutat de sempre (canalització de la riera de Palau al capdamunt de la Rambla). La dictadura franquista, la seva passivitat i despreocupació envers tot plegat, fou l'autèntica responsable del desastre. Dins la desgràcia, va sorgir l'embrí de futures xarxes de solidaritat i de lluita contra un règim devastador socialment parlant.

És un llibre escrit en un to molt periodístic, a voltes personalitzat, a voltes documentat, en alguns temes (anàlisi de les víctimes, recuperació industrial...), potser no documentat en profunditat. De fet, l'autor beu de fonts bàsicament hemerogràfiques, tant de caràcter local com general. El relat d'en Valls esdevé una bona crònica descriptiva dels fets, si bé un xic desestructurada. La contextualització històrica, geogràfico-urbanística, etc. és prou entenedora, amb aportacions documentals fotogràfiques i cartogràfiques d'interès.

Probablement la descripció exhaustiva i més emotiva és la que es centra en les dues hores de la rierada, la nit del 25 de setembre, pels espais més afectats per la devastació: la Rambla, els barris de la riera de les Arenes, el torrent Mitger, el de Vallparadís, el de la Maurina i

el barri de les Fonts. Solament al sector de la Rambla hi va haver 89 víctimes (desapareguts inclosos); a la riera de les Arenes, prop d'un centenar; a les Fonts, un centenar més... El recurs als testimonis orals és prou recurrent i dóna vida al relat, fins al punt que s'hi dedica un capítol específic en el llibre.

El llibre també tracta altres temes de rigor: les visites i el paper de les autoritats del règim –dictador inclòs–, els danys en els habitatges i la indústria, el paper del voluntariat i la solidaritat ciutadana, la recuperació de la ciutat fins ben entrats els anys setanta, la qüestió dels ajuts i les indemnitzacions... i el ball indesxifrable sobre el nombre de les víctimes, situades entre les 250 i les 400.

El llibre es tanca amb un capítol final, a manera d'epíleg, sobre la ciutat actual vertebrada d'ençà el restabliment de la democràcia.

Domènec Ferran (coord.),
La riuada del 62 a Terrassa. L'abans i el després de la ciutat,
Terrassa: Museu de Terrassa /
Ajuntament de Terrassa, 2012, 64 p.
(Catàlegs del Museu; 20).

El catàleg d'aquesta exposició, comissariada per Gemma Ramos, recull una presentació històrica dels fets de la riuada i

analitza els aspectes de l'impacte urbanístic que va tenir la catàstrofe. Tracta, a més, els temes de la societat i la cultura franquistes, l'urbanisme preexistent abans de la riuada, els efectes devastadors de la inundació, la solidaritat, i les conseqüències finals. Com a bona publicació museística, el catàleg també serveix per documentar un conjunt de béns mobles diversos que, sobretot, ajuden a tipificar l'imaginari material del període dels anys 1950-1960: immigració, treball, infrahabitatge, educació, ràdio...

Les veus de la tragèdia. La riuada de 1962 a Montcada i Reixac,
Ripollet: EMA Publicacions /
Ajuntament de Montcada i Reixac,
2012, (El Fil de la Memòria; 8).
Llibre: Àngel Acín, 70 p.
Documental: Pilar Abián, Rafa Jiménez
i Raül Rivas (DVD, 60 min.).

En un format innovador i de disseny impecable, l'aportació d'aquest DVD -llibre per al coneixement dels estralls de la tragèdia a Montcada i Reixac és força rellevant. En aquesta població es van comptabilitzar 30 morts i alguns desapareguts, a banda d'altres víctimes de Sabadell i Ripollet, els cadàvers de les quals arribaren fins aquí. També s'hi produïren, com arreu del Vallès, nom-

brosos danys en infraestructures, terrenys agrícoles, habitatges i indústries.

El llibret, escrit per Àngel Acín, està molt ben documentat, estructurat i il·lustrat, amb una informació igualment sintetitzada amb rigor.

El DVD inclou entrevistes a un total de 14 testimonis, les biografies de les quals han estat treballades amb extrema cura i documentació personal complementària, amb un resultat del tot emotiu i d'excel·lent factura.

Josep Lluís Lorca Simon i Joan Pérez Ventayol,
Orfes imaginaris. La sol·licitud de nens i nenes orfes de la riuada de 1962,
Terrassa: Arxiu Històric de Terrassa - Arxiu Comarcal del Vallès Occidental / Ajuntament de Terrassa, 2012, 32 p.
(Terraça. doc; 3).

Un petit opuscle que tracta un tema força inèdit d'aquella catàstrofe: la petició en acolliment o adopció de nens i nenes orfes a causa de la riuada, i també d'ofèrments de feina a membres de les famílies trencades per la mort, per part de famílies espanyoles i de l'estranger. Varen ser "orfes imaginaris", com diuen els autors, perquè no hi ha constància documental que aquestes sol·licituds arribessin a bon

port, sinó que alhora són el testimoni ben colpidor de l'estricta concepció "catòlica i tradicional" que hi havia de la família, encara, en aquells anys. El llibre reproduceix i transcriu una vintena de documents conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, que ens il·lustren molt bé com va funcionar l'entramat de la Beneficència, l'Església, el Govern central i el poder franquista local a l'hora de donar "resposta" a la tragèdia humana del 1962.

Les rierades de 1962 a Matadepera. La memòria dels documents,
Matadepera: Arxiu Municipal de Matadepera / Ajuntament de Matadepera, 2012, 10 p.

Un molt breu opuscle, amb algunes referències documentals i històriques sobre els efectes de la rierada en aquell municipi; s'hi comptabilitzen set persones mortes i també es fa referència a les inundacions del mes de novembre.

Dossiers monogràfics en revistes i publicacions generals: "La riuada del 1962". Carpeta,
Vallesos. Gent, terra i patrimoni,
núm. 3 (primavera-estiu 2012), p. 40-130.
De forma molt primerenca i amb una

presentació igualment impecable, la revista *Vallesos* va editar, la primavera del 2012, el número 3 amb una carpeta monogràfica dedicada a la riuada del 1962, sota la coordinació del seu periodista i director Vicenç Relats: 24 articles i entrevistes a 11 testimonis directes de la catàstrofe. Una aportació de gran valor per obtenir una panoràmica històrica amb treballs de caràcter general feta per historiadors i altres experts com Francesc Mauri, Martí Marín, Jordi Calvet, Ferran i Lluís Sales, Jaume Valls, Josep Milà, Jordi Bertran i Sergi Mingote, i també per fer un recorregut geogràfic per les diferents poblacions vallesanes afectades pels aiguats: Terrassa, Rubí, Sabadell, Sant Quirze del Vallès, Montcada i Reixac, Ripollet, Sant Llorenç Savall, Barberà del Vallès, Cerdanyola del Vallès i Matadepera.

"50 anys. Riuada 1962. Secció especial en record de les riuades patides al setembre de 1962",
Revista de Ripollet,
(abril-setembre 2012) [edició en línia a: <http://issuu.com/revistaderipollet/docs/riuades>].

Es tracta d'un breu dossier monogràfic que tracta diferents aspectes d'aquells fets: el riu Ripoll al seu pas per Ripollet,

la vida al voltant del riu, la nit de la tragèdia, el després de la destrucció, el Ripoll entre murs i, finalment, entrevistes a quatre testimonis de les inundacions.

“1962. L’any dels desastres. 50è aniversari de la Riuada i de la Gran Nevada (Sala d’Exposicions d’Els Costals, Castellbisbal, del 27 de setembre al 21 d’octubre del 2012”, dins VV.AA., (2013), *Les exposicions del Patrimoni 2012*. Castellbisbal: Ajuntament de Castellbisbal, 139 p.

L’Ajuntament de Castellbisbal i l’Arxiu Municipal de Castellbisbal van promoure i produir una exposició sobre els fets de 1962. Una síntesi dels continguts d’aquesta mostra es van publicar en aquest llibre compendi de les actuacions de l’Ajuntament en matèria d’exposicions fetes al llarg del 2012. Un article ben il·lustrat i documentat, que també recull entrevistes fetes a sis testimonis. Castellbisbal va ser una població que no va patir víctimes mortals, però sí nombrosos danys en infraestructures, habitatges (barri del Canyet), horts... arran de la crescuda enorme que es va produir a la riera de les Arenes.

Documentals:

Les riuades del 1962. Quan el cel va caure sobre els nostres caps, 50 aniversari dels aiguats al Vallès, Cerdanyola del Vallès: Ajuntament de Cerdanyola del Vallès / Crator Produccions (DVD, 21 min.).

Un documental amb un fil argumental molt rigorós i documentat, que es basa en una entrevista central feta a l’historiador Martí Marín, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, la qual es complementa amb fragments d’entrevistes fetes a un total de 5 testimonis d’aquells fets. Com ens diu un d’aquests testimonis, “la tempestad, parecía el fin del mundo!”. Es descriuen els danys soferts per les crescudes del riu Sec i de la riera Major, que sortosament no van causar víctimes mortals en aquest municipi, i també s’analitzen les causes reals i directes d’aquella catàstrofe, centrades en el desgavell estructural, urbanístic, d’establiments industrials i d’infraestructures, consentit pel règim franquista. Un reportatge igualment emotiu i de gran valor documental.

Riuada del 62,

Documental commemoratiu 50 aniversari, Ripollet: Ripollet Història

i Imatge / Ajuntament de Ripollet (DVD, 1h 10 min.). Text i documentació històrica: Josep Martínez. Guió i redacció: Miguel Molina. Direcció i producció: Cayetano Porras i José Antonio Vico.

Aquest documental parteix de la interacció entre uns joves alumnes d’institut i una persona que va ser testimoni dels fets, en un format que vol ser pedagògic i planer, per tal d’explicar els fets del 1962 als joves que no visquen aquella tragèdia. És un reportatge prou evocatiu, que descriu les característiques del riu Ripoll des de la seva capçalera fins a l’aiguabarreig amb el Besòs, que narra els fets concrets de la nit del 25 de setembre i que finalment se centra en les entrevistes d’un nombre gens menyspreable de testimonis, 31 persones en total. Com a cloenda, el documental també fa esment de les posteriors crescudes del riu, fins a arribar als nostres dies. A Ripollet es van comptabilitzar un total de 13 morts.

— Avui sabem, gràcies als estudis que des de fa anys estan realitzant historiadors de casa nostra com Jordi Calvet, Martí Marín i Eduard Masjuan, i als nous estudis de Jaume Valls a Terrassa i dels Sales de caire més general, i a la resta de publicacions que acabem de ressenyar, que allò del 1962 no va passar

només per la ferocitat de la tempesta, de les pluges torrencials, de les “forces de la natura”, sinó sobretot per la manca de previsió i la desídia d’un règim polític que no havia estat capaç ni s’havia preocupat de resoldre les condicions d’infrahabitatge dels milers i milers d’immigrants que s’establiren a les poblacions industrials de la conca del Ripoll i de la riera de les Arenes, i que havia permès la construcció irresponsable d’edificis industrials cada vegada més grans a la llera del riu. Una catàstrofe de la qual encara avui no podem donar les dades definitives quant a víctimes mortals i desapareguts, però que de ben segur que encara roman molt viva en el record de milers i milers de ciutadans del nostre entorn.

Genís Ribé i Monge

Xavier Vinader i Sánchez,
Quan els obrers van ser els amos: una setmana de vaga general política a Sabadell el febrer de 1976,
Lleida: Pagès Editors, 2012, 214 p.

Quan els obrers van ser els amos ens parla d’un moment singular en la història de Sabadell, quan els ressentiments acumulats durant anys van esclatar el febrer de 1976 en una vaga general que va paraitzar la ciutat durant una setmana. El treball veïnal, l’organització obrera, les mobilitzacions per l’educació i les demandes de l’Assemblea Democràtica de Sabadell es van entrecreuar per catalitzar un moviment que va conquerir el carrer i va forçar al règim a fer marxa enrere en la repressió. La vaga va sorprendre els empresaris, ja que no estava guiada per demandes econòmiques, sinó polítiques, com la marxa de la policia antiavalots, l’alliberament dels detinguts i un espai on poder fer una gran assemblea obrera. Qualsevol legitimitat del consistori franquista va ser profundament deteriorada per la vaga, es va mostrar el gran divorci existent envers la majoria de la població i l’alcalde Burrull va haver de rebaixar la seva actuació pública i dimitir al cap d’uns mesos. Al mateix temps, el sindicat vertical es va veure totalment desbordat per la protesta i les assemblees obreres i fins

i tots els empresaris van declarar-se a favor de tenir un sindicat representatiu que permetés una negociació “no distorsionada” amb els treballadors.

El llibre que tenim a les mans és d’una crònica periodística escrita el mateix 1976 després de la vaga i que ens explica totes aquestes qüestions. En el seu moment no es va poder publicar i no ha vist la llum fins fa dos anys, quan es va publicar el text original, sense canvis significatius, més enllà de la seva revisió i traducció al català, la inclusió de notes i apèndixs, a més d’un pròleg de l’historiador Xavier Domènech, que explica el procés de construcció de l’antifranquisme i de la protesta obrera a Sabadell durant el franquisme i que ajuda a la bona comprensió del moment de canvi que era 1976.

Xavier Vinader era en aquell moment periodista de *Tele/eXprés* i altres diaris de Barcelona. La seva tasca li va valdre les ires de les autoritats de Sabadell i fins i tot una agressió policial en el transcurs d’una protesta. Va aprofitar les seves cròniques i les notes, que va prendre durant els fets, per escriure *Quan els obrers van ser els amos*. És, per tant, un text periodístic, que es va escriure d’una tirada, contemporani als fets, i amb totes les dificultats que comportava exercir l’activitat periodística sota el franquisme, des d’una posició de

compromís que sempre ha caracteritzat l'autor, que en aquell moment també col·laborava en revistes com *Can Oriach*.

La crònica de Vinader fa un recorregut que va des de la gestació de la protesta, el desembre de 1975, amb les reivindicacions del moviment veïnal contra l'alcaldia, fins a l'esclat de la vaga després de la brutal repressió policial d'una manifestació per l'educació i continua amb l'evolució dels esdeveniments dia a dia de forma detallada per acabar amb els efectes de la vaga sobre el consistori i la societat. El llibre, a més, conté uns apèndixs on trobem des de la composició de la Comissió Interramos, que va coordinar la vaga, i el consistori franquista, fins a plànols del conflicte, informes policials de la policia i reculls de propaganda clandestina, premsa i fotografies.

El llibre és una crònica eixuta, sense floritures, a causa de l'estil periodístic del moment, com diu el mateix autor en la introducció. Però és amè de llegir, ja que els fets són d'una gran intensitat i la narrativa és àgil. Com a crònica, pràcticament no hi trobarem una anàlisi o interpretació dels fets, sinó que aquesta aflora a partir de les entrevistes als protagonistes. En canvi, el seu nivell de detall, dia per dia, i en alguns moments, gairebé hora per hora, ens permet acostar-nos en gran mesura a com es respi-

rava el moment.

En part a causa d'aquest enfocament, falten alguns aspectes en aquest llibre. El fil argumental descriptiu fa que no entri en gran mesura a les polèmiques dins del moviment obrer i en les orientacions. D'aquesta manera s'explica sobretot allò que va dur a terme i la línia majoritària dins del moviment obrer. Així no s'explica el paper d'altres protagonistes, com les Plataformes Anticapitalistes, que tenien un arrelament important, i propostes que van fer, com que la vaga es coordinés a partir de delegats escollits en les assemblees, en lloc de la Interrams, que provenia dels càrrecs sindicals. També, la manera com es va desconvocar la vaga en la multitudinària assemblea de les pistes d'atletisme, que va despertar en el seu moment una intensa polèmica dins del moviment, que hauria estat interessant de reflectir.

La vaga general de Sabadell, i el relat que en fa Xavier Vinader, té una importància no només per entendre el procés de ruptura local a la ciutat, sinó també perquè ens permet veure com la transició política, lluny de les visions que s'han fixat sobretot en les grans figures del govern i l'oposició, no es pot entendre sense el paper jugat per la lluita multitudinària des de sota i el moviment obrer.

Les cròniques tenen una vivesa i

una proximitat que poden a vegades faltar en les anàlisis històriques realitzades posteriorment, si bé aquestes ens permeten situar en perspectiva els esdeveniments i fer-ne una interpretació més global. El llibre de Vinader recull nombrosos testimonis i declaracions del moment. En aquest sentit, les cròniques són un bon material de base, tant per a la confecció historiogràfica com per acostar-nos en gran mesura al moment del qual ens parlen.

La recent publicació *Quan els obrers van ser els amos*, sumada a una altra crònica del moment, *Sabadell: el pueblo unido*, de Dionisio Giménez, i al llibre *Quan el carrer va deixar de ser seu*, de Xavier Domènech, ens ajuden, per tant, a tenir més detalls i comprensió d'un moment de gran canvi i efervescència, que val la pena rellegir una i altra vegada, ja que sens dubte té ressonància en el present.

Joel Sans Molas

Universitat Autònoma de Barcelona